

BICENTENARUL HEGEL

(1770—1970)

LECTIA EROULUI TRAGIC

Poate că nimic nu a preocupat în măsură mai mare pe teoreticienii teatrului, de la Aristotel încoace, decât tragedia — rolul și funcțiile ei în viața spirituală și artistică a omenirii, modalitățile ei de realizare, cerințele cărora are a le răspunde. Tragedia i-a preocupat pe umanistii italieni, pe clasicii francezi, pe romantici; cu furie iconoclastă a fost combătută de creatorii dramei burgheze, de naturaliști pentru ca, mai apoi, să-i caute tainele expresionistii și forțe creatoare de tipul unui Eugene O'Neill, T. S. Eliot etc.

Printre cele mai prețioase precizări lansate în epoca modernă, în legătură cu natura tragediei, se numără și cele enunțate de Hegel în cunoscutele lui *Prelegeri de Estetică*¹. Incorporare a liniilor fundamentale ale esteticii literare, artistice și teatrale de pînă la el, deschizînd totodată drum și dezvoltării lor viitoare, Estetica lui Hegel precizează cu excepționala ei armătură logică esența dramei, necesitatea renunțării la acțiuni exterioare și a abordării acțiunilor interioare, concentrarea atenției asupra „individului conștient de sine și activ, deoarece drama nu se desfășoară într-un interior liric opus exteriorului, ci se desfășoară într-un interior și realizarea exterioară a lui. Datorită acestui fapt, ceea ce se întîmplă nu apare ca fiind determinat de împrejurările exterioare, ci ca un rezultat din voința interioară și din caracter, primind semnificație dramatică numai prin raportare la scopurile și la pasiunile subiective”.²

Și chiar dacă înspre zilele noastre, Strindberg sau Pirandello au combătut cu vehemență hegeliana idee de unitate, desăvîrșire, armonie, aducîndu-i în loc ideea omului în continuă transformare, chinuit de imposibilitatea regăsirii, a descoperirii și a cunoașterii de sine, rămîne în picioare din construcția lui Hegel acea parte care se referă la individualitatea nerepetabilă a eroului dramatic, la acea însușire-unicat, care-l face să fie el însuși, și mai ales să rămînă el însuși. „Individul dramatic trebuie să fie absolut viu în el însuși; nu simpla abundență de trăsături de caracter particulare constituie principalul, ci individualitatea care le pătrunde și care le îmbină pe toate în unitatea care este ea însăși, exteriorizîndu-se în vorbire și în acțiune ca unul și același izvor, din care ia naștere fiecare cuvînt particular, fiecare trăsătură singulară a felului de a gîndi, fiecare faptă și mod de comportare”.³

Există multe afirmații ale marelui filozof pe care timpul și viziunea noastră le-au infirmat sau aburît, nu însă și explicațiile date de el eroului tragic. Putem vorbi

¹ *Prelegeri de Estetică (în rom. de D. D. Roșca), București, Ed. Academiei, 1962, 2 vol.*

² *op. cit., p. 599.*

³ *ibidem, p. 577.*

de tragedie — arată el — doar atunci când avem în fața noastră un om care nu poate renunța la el însuși, un om angrenat sălbatec în lupta pentru a rămâne el însuși, incapabil de schimbare. Erou tragic este Oedip, cel înmormântat în descoperirea adevărului, Prometeu, pe care nu-l răstoarnă nici amenințările și nici rugămintele, Hamlet, incapabil să se împace cu meschinăria, Meursault din *Străinul* lui Camus, așteptându-și execuția. Eroul tragic stărnește forțele adverse, le obligă să se coaleză împotriva lui, pentru că prin structura lui intimă nu poate face altfel: „Acțiunea individuală vrea atunci, în anumite împrejurări, să realizeze un scop sau un caracter care, în aceste condiții, izolându-se unilateral în natura sa, determinată pentru sine, încheiată, ridică împotriva sa patosul opus, atrăgând prin aceasta după sine conflictele inevitabile“⁴.

Rolul întâmplării nu este niciodată decisiv. Când eroii sînt la cîhenul ei, duși de valuri, fără să aibă forța de a interveni, ne aflăm în plin comic. Eroul tragic își alege soarta, așa cum fac Prometeu sau Antigona, cînd îl înfruntă pe Creon :

„De-aici, din jur, mărturisir-ar toți că drag
li-i ce-am făcut, dar frica-i amuți pe toți,
și tac chitic, că tiraniei este dat
să facă tot, să spună tot — și doar ce vrea“⁵.

Ar fi salvat-o doar puțină supunere, dar aceasta nu-i stă în fire. „Caracterul tragic trebuie să fie în sine însuși plin de conținut și integru. (Căci numai un conținut autentic impresionează viu înima mobilă a omului și o zguduie pînă în adîncurile ei“⁶. Integritatea caracterului tragic se materializează mai ales în faptul că nu poate renunța la crezul său, nu poate ceda din „sine însuși și din ceea ce și-a propus să ducă pînă la capăt“.

Eroul tragic e conștient de toate primejdiile existente pe drumul ales, dar nu poate face altfel. Cinstea, bunătatea, orgoliul, mîndria, puterea de sacrificiu sînt în el, împlîntate adînc în ființa lui. El nu se poate abate, nu poate ceda, nu se tînguie și nu se trădează. De aceea, tot ceea ce pare hazard, în tragedie, se leagă în bună măsură de imposibilitatea de adaptare a eroului. Prometeu e dîrz, Antigona semeță și hotărîtă, Oedip, pornit cu orice preț să afle adevărul, Ajax, decis să moară. Dramatismul pieselor e accentuat datorită încercărilor tuturor celor din jur de a-i abate pe eroi de pe calea aleasă.

HERMES (căt-re Prometeu) :

„Nebunule, de ce nu te-numeți să tragi
învățătură din suferința ta de azi?“

PROMETEU :

„Mă cerți zadarnic, eu rămîn nedălatinat
Să nu crezi că temîndu-mă de furia
Lui Zeus voi deveni vreodat-un slăbănog
Și că-ntizînd ca o femeie mîinile
Spre Zeus, pe care eu din inimă-l urăsc
Îl voi ruga să mă dezlege“⁷.

Ismena face tot ceea ce poate pentru a-și opri sora de la fapta-i necugetată :
„Vai ție ! Mă-nfior, la soarta-ți cînd gîndesc.

ANTIGONA :

Ci scapă-ți pielea ta ! De-a mea nu te-ngriji !
...Fă dar ce vrei ! Că eu tot mi-l îngrop.
Mi-i drag
Să mor cu sufletu-mpăcat... oi hodini
Cu cel ce-mi fost-a drag“⁸

⁴ *Ibidem*, p. 595.

⁵ *Sofocle, Antigona, în românește de George Florin.*

⁶ *Hegel, Prelegeri de Estetică, vol. II, ed. cit., pp. 597—598.*

⁷ *Eschil, Prometeu înlăntuit. În românește de I. Costa.*

⁸ *Sofocle, Antigona. În românește de George Florin.*

Zadarnice, eforturile Jecastei de a-l stăvili pe Oedip de la fatalele cercetări, zadarnice sfaturile doicii Medeei, zadarnice lacrimile Tecmessei în fața lui Ajax:

„Pe fiul tău, te rog,
Te rog pe zei, nu ne lăsa, nu te lăsa !...“

AJAX : „De cumva crezi

Că firea-mi poți s-o schimbi, o nebunie ar fi“⁹

Eroul tragic are întotdeauna o vină, nu o vină obișnuită, banală, ci marea vină tragică, aceea care răscolește conștiințele, tulbură existența: „Tragicul original constă în faptul că înlăuntrul unui astfel de conflict, ambele părți ale opoziției, considerate pentru sine, sînt îndreptățite, în timp ce, pe de altă parte, fiecare dintre ele își poate realiza adevăratul conținut pozitiv al scopului și caracterului, numai negînd și lezînd cealaltă parte“.¹⁰

S-a crezut uneori că aici și-a pus pecetea, în mod iremediabil, dominața de conciliere a tuturor contradicțiilor, egalizarea fără drept de apel a tuturor intereselor. Hegel nu discută aici însă justețea sau lipsa de justețe a scopurilor urmărite de eroul tragic, ci faptul că ele antrenează în mod obligatoriu distrugerea, deznodămîntul tragic. Categorieică nu orice moarte sau orice dispariție e tragică, ci numai aceea izvoită dintr-o ciocnire inebranabilă, în vederea unei depline realizări a omului, pe plan uman sau filozofic. Ceea ce este suprimat — arată în continuare Hegel — în deznodămîntul tragic, „este numai particularitatea unilaterală care n-a fost în stare să se supună... și care, acum, în tragicul acțiunii sale, neputînd ceda din sine însuși și din ceea ce și-a propus să ducă pînă la capăt, se dă pe sine pradă pierii totale“¹¹.

„...Neputînd ceda din sine însuși“ !... E, poate, cea mai actuală lecție a lui Hegel, în acest domeniu. De aici ar trebui pornite toate discuțiile legate de perenitatea sau perisabilitatea tragediei, de fiorul tragic, de tensiunea tulburătoare a acestui gen dramatic. De altfel, scriind *The Death of Tragedy*, George Steiner a redeschis violent discuțiile legate de natura, specificul și caracteristicile tragediei, aducînd, în balanța argumentelor, puternice dovezi menite să-i demonstreze asfințitul. Pe bătălia opusă s-au grupat apărătorii ei, printre care, alături de T. R. Henn (*The Harvest of Tragedy*, Londra, Methuen, 1961), și Jean Marie Domenach (*Le retour du tragique*, Paris, Editions Seuil, 1967), se cuvine să-l reținem, de noi, pe B. Elvin, sensibil la tragicul contemporan (*Teatrul și interogația tragică*, București, ELU, 1969).

În orice caz, născută ca sinteză a unor mari experiențe istorice, tragedia va exista atîta timp cît propriu omului rămîne necesitatea de a se păstra pe sine însuși, de a nu ceda în fața ingerințelor, de a rămîne cu fruntea sus, în toate uraganele.

Ileana Berlogea

⁹ Sofocle, *Ajax*. În românește de George Florin.

¹⁰ Hegel, *Prelegeri de Estetică*, p. 595.

¹¹ *ibidem*, p. 596.

